ધોરણ - ૧૦

વિષય – સંસ્કૃત

સ્વાધ્યાય

પાઠ – 12

कलिकालसर्वज्ञः हेमचन्द्रचार्यः

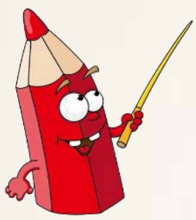

વિધાર્થીનું નામ :

શાળાનું નામ :

શિક્ષણ સાગર · The King of Education · shikshansagar.com

12. कलिकालसर्वज्ञो हेमचन्द्राचार्यः

विषयप्रवेश:-

1) કોને કલિકાલ સર્વજ્ઞ કહેવામાં આવે છે?
→ હેમચંદ્રાચાર્યને

2) હેમચંદ્રાચાર્યનો જન્મ ક્યાં થયો હતો અને તેમના બાળપણનું નામ જણાવો.
→ અમદાવાદ જિલ્લાના ધંધુકા ગામે, બાળપણનું નામ- ચાંગદેવ

3) હેમચંદ્રાચાર્યના ગુરુનું નામ જણાવો અને દિક્ષા ગ્રહણ પછી તેમનું નામ જણાવો
→ ગુરુનું નામ:- દેવચંદ્ર સૂરિજી મહારાજ
દિક્ષા ગ્રહણ પછી તેમનું નામ- સોમચંદ્ર

4) હેમચંદ્રાચાર્યના પ્રખ્યાત વ્યાકરણગ્રંથનું નામ.
→ સિદ્ધહેમશબ્દાનુશાસન

શબ્દાર્થ:-

गृहीत्वा - લઈને
प्रत्यागतवान् - પાછો આવ્યો
धनेन सह - ધન સાથે
तत्रत्यः:- ત્યાંનો
विचारपथम् - વિચારને માર્ગે
आरूढः:- વિચારવા લાગ્યો.
धनस्य स्वामित्वम् - ધનના માલિકીપણાને

Scanned with OKEN Scanner

प्राप्तवान् - પામ્યો છું
यादृशी कीर्ति :- જેવી કીર્તિ
तादृशी - તેવી
एतादृशम् - એવું
मदीया - મારી
निवेदितवान् - નિવેદન કર્યું
प्रेरिता :- પ્રેરણા પામેલા
एकमपूर्वम् - એક અપૂર્વ, અદ્વિતીય
रचितवन्त :- રચ્યાં
कृतवान् - કર્યાં
गुर्जरप्रदेशे - ગુજરાત પ્રદેશમાં
लब्धजनि :- જન્મેલા
अयम् - આ
अपितु - પરંતુ
समग्रे अपि - સંપૂર્ણ
सूर्यवत् - સૂર્યની માફક
प्रकाशते - પ્રકાશે છે

ભાષાંતર

વિક્રમાદિત્યની બારમી સદીમાં સિદ્ધરાજ જયસિંહે માલવ પ્રદેશ પર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો. વિજય પછી જયસિંહ રાજા યશોવર્માનું ઘણું ધન લઈને અણહિલપુર (પાટણ) પાછા આવ્યાં. ધન સાથે ત્યાંનો ગ્રંથભંડાર પણ તેના હાથમાં આવી ગયો. આ ગ્રંથભંડારમાં ઘણાં અનેક ગ્રંથો હતા. તેમાં ભોજરાજએ રચેલું 'સરસ્વતીકંઠાભરણ' નામે પ્રસિદ્ધ ભોજવ્યાકરણ પણ એક હતું.

શિક્ષણ સાગર · The King of Education · shikshansagar.com

એક વાર સિદ્ધરાજ વિચારે ચઢયો. તેણે વિચાર્યું, "માલવવિજયથી હું ધનના સ્વામિત્વને પામ્યો છું. તેનો ગ્રંથ ભંડાર પણ મેં પ્રાપ્ત કર્યો છે. પરંતુ ભોજવ્યાકરણ વડે ભોજની જેવી ખ્યાતિ છે તેવી ખ્યાતિ મેં પ્રાપ્ત કરી નથી. આથી એવું કંઈક કરવું જોઈએ જેથી મારી ખ્યાતિ પણ તેવી થાય જેવી રાજા ભોજની છે."

આમ વિચારીને તે (સિદ્ધરાજ) જૈનમુનિ આચાર્ય હેમચંદ્ર પાસે ગયો અને તેણે નિવેદન કર્યું, "હે માનનીય આચાર્ય મહોદય! આપશ્રી ભોજવ્યાકરણ જેવું એક વ્યાકરણ રચો, જેનાથી આપની તેમજ મારી કીર્તિ અમર થઈ જાય."

સિદ્ધરાજ જયસિંહના નિવેદનથી પ્રેરણા પામેલા હેમચંદ્રાચાર્યે એક અપૂર્વ વ્યાકરણગ્રંથ રચ્યો. તે ગ્રંથ 'સિદ્ધહૈમવ્યાકરણ' નામનો પ્રસિદ્ધ છે. આમાં આઠ અધ્યાયો છે. તેમાં શરૂઆતના છ અધ્યાયોમાં સંસ્કૃત ભાષાનું અને છેવટના બે અધ્યાયોમાં પ્રાકૃતભાષાઓનું વ્યાકરણ પણ છે.

હેમચંદ્રાચાર્યે એક લાખ શ્લોકો જેટલું સાહિત્ય રચ્યું. આ સાહિત્યમાં 'અભિધાનચિંતામણિ' નામનો શબ્દકોષ, ચાલુક્ય વંશોત્કીર્તન નામનું સંસ્કૃતપ્રાકૃત ભાષામાં રચાયેલું દ્વયાશ્રય મહાકાવ્ય (જેનાં એક જ શ્લોકમાં એક બાજુ વ્યાકરણનાં ઉદાહરણો અને બીજી બાજુ કથાવસ્તુ છે.), કાવ્યાનુશાસન નામનો અલંકાર- શાસ્ત્રનો ગ્રંથ, છંદોનુશાસન વગેરે અનેક ગ્રંથોનો સમાવેશ થાય છે.

ગુજરાત પ્રદેશમાં જન્મેલા આ હેમચંદ્રાચાર્ય માત્ર ગુજરાતની સીમામાં જ નહિ, પરંતુ સંપૂર્ણ સંસ્કૃતસાહિત્યરૂપી આકાશમાં સૂર્યની માફક ઝળહળે છે.

Scanned with OKEN Scanner

શિક્ષણ સાગર · The King of Education · shikshansagar.com

स्वाध्याय

1) सिद्धराजः जयसिंहः मालवविजयं कदा कृतवान ?
→ द्वादश्यां शताब्द्याम

2) सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्ना प्रसिद्धं व्याकरणं केन विरचितम् अस्ति ?
→ भोजेन

3) भोजस्य कीर्तिः केन आसीत ?
→ भोज व्याकरण

4) हेमचन्द्राचार्येण रचितं व्याकरणं केन नाम्ना प्रसिद्धमस्ति ?
→ सिद्धहैमव्याकरणम

5) सिद्धहैमव्याकरणे कति अध्यायाः सन्ति ?
→ अष्टौ

6) हेमचन्द्राचार्येण रचितं साहित्यं .... वर्तते ।
→ लक्षश्लोक परिमितम

7) हेमचन्द्राचार्येण विरचितस्य कोषग्रन्थस्य नाम किमस्ति ?
→ अभिधानचिन्तामणिः

Scanned with OKEN Scanner

शिक्षण सागर · The King of Education · shikshansagar.com

Page
Date

2. 1) जयसिंहः कं नृपतिं पराजितवान् ?
→ सिद्धराज : जयसिंह : यशोवर्मानं नृपतिं पराजितवान् ।

2) भोजेन विरचितं व्याकरणं केन नाम्ना प्रसिद्धमस्ति ?
→ भोजेन विरचितं व्याकरणं सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्ना प्रसिद्धमस्ति ।

3) कस्य निवेदनेन प्रेरिताः हेमचन्द्राचार्याः व्याकरणग्रन्थं रचितवन्तः ?
→ सिद्धराज : जयसिंहस्य निवेदनेन प्रेरिताः हेमचन्द्राचार्याः एकमपूर्वं व्याकरण ग्रन्थं रचितवन्तः ।

4) सिद्धहैमव्याकरणस्य षट्सु अध्यायेषु कस्या व्याकरणं वर्तते ?
→ सिद्धहैमव्याकरणस्य षट्सु अध्यायेषु संस्कृतस्य व्याकरणं वर्तते ।

5) हेमचन्द्राचार्येण रचितस्य अलङ्कारशास्त्रस्य ग्रन्थस्य नाम किमस्ति ?
→ हेमचन्द्राचार्येण रचितस्य अलङ्कारशास्त्रस्य ग्रन्थस्य नाम काव्यानुशासनम् अस्ति ।

3. 1) ग्रन्थागारोऽपि = ग्रन्थागारः + अपि
2) कीर्तिर्वर्तते = कीर्तिः + वर्तते
3) व्याकरणमप्यस्ति = व्याकरणम् + अपि + अस्ति
4) प्राकृतभाषाणाञ्च = प्राकृतभाषाणाम् + च
5) लब्धजनिरयम् = लब्धजनिः + अयम्

Scanned with OKEN Scanner

શિક્ષણ સાગર · The King of Education · shikshansagar.com

4\.
1) विजयानन्तरं जयसिंह : अणहिलपुरं प्रत्यागच्छत् ।
विजयानन्तरं जयसिंह : अणहिलपुरं प्रत्यागतवान् ।

2) एकदा सिद्धराज : अचिन्तयत् ।
एकदा सिद्धराज : चिन्तितवान् ।

3) स : हेमचन्द्रस्य समीपम् अगच्छत् ।
स : हेमचन्द्रस्य समीपम् गतवान् ।

4) हेमचन्द्राचार्या : व्याकरणग्रन्थम् अरचयन् ।
हेमचन्द्राचार्या : व्याकरणग्रन्थम् रचितवन्त : ।

5) स : लक्षश्लोकपरिमितं साहित्यम् अरचयत् ।
स : लक्षश्लोकपरिमितं साहित्यम् रचितवान् ।

5\.
1) અભિધાનચિંતામણિ એક કોષગ્રંથ છે.
अभिधानचिन्तामणि : एक : कोषग्रन्थ : अस्ति ।

2) હેમચંદ્રાચાર્યે એક મહાકાવ્ય રચ્યું છે.
हेमचन्द्राचार्य : एकं महाकाव्यं रचितवान् ।

3) જયસિંહ અણહિલપુર પાછા આવ્યા.
जयसिंह : अणहिलपुरं प्रत्यागतवान् ।

Scanned with OKEN Scanner

શિક્ષણ સાગર · The King of Education · shikshansagar.com

4) સિદ્ધહૈમશબ્દાનુશાસનમાં આઠ અધ્યાયો છે.
सिद्धहैमशब्दानुशासने अष्ट (अष्टौ वा) अध्यायाः सन्ति ।

5) जयसिंहः एकदा विचारं कृतवान् ।
જયસિંહે એકવાર વિચાર કર્યો.

5.

शब्दः	मूलशब्दः	लिङ्गम्	विभक्तिः	वचनम्
1) शताब्द्याम्	शताब्दी	स्त्रीलिङ्ग	सप्तमी	एकवचनम्
2) नृपतेः	नृपति	पुंल्लिङ्ग	पञ्चमी / षष्ठी	एकवचनम्
3) धनेन	धन	नपुंसकलिङ्ग	तृतीया	एकवचनम्
4) ग्रन्थागारे	ग्रन्थागार	पुंल्लिङ्ग	सप्तमी	एकवचनम्
5) ग्रन्थानाम्	ग्रन्थ	पुंल्लिङ्ग	षष्ठी	बहुवचनम्
6) आचार्यवर्याः	आचार्यवर्य	पुंल्लिङ्ग	प्रथमा / संबोधन	बहुवचनम्

7. 1) સિદ્ધરાજ જયસિંહે ક્યારે માલવવિજય કર્યો હતો?
સિદ્ધરાજ જયસિંહે સમ્રાટ વિક્રમાદિત્યની બારમી સદીમાં માલવવિજય કર્યો હતો.

2) માલવવિજયથી જયસિંહને શું શું પ્રાપ્ત થયું હતું?
માલવવિજયથી જયસિંહને શુભ યશવિમાનની સઘળો ધનભંડાર અને ગ્રંથભંડાર પણ પ્રાપ્ત થયો હતો.

Scanned with OKEN Scanner

શિક્ષણ સાગર · The King of Education · shikshansagar.com

3) ભોજની ખ્યાતિ શાના કારણે હતી?

રાજા ભોજની ખ્યાતિ સરસ્વતીકંઠાભરણ નામના વ્યાકરણને કારણે હતી.

4) હેમચંદ્રાચાર્ય રચેલું સાહિત્ય કેટલા શ્લોકોનું છે?

હેમચંદ્રાચાર્ય રચેલું સાહિત્ય એક લાખ શ્લોકોનું છે.

6. 1) काव्यानुशासनम् - अलङ्कारशास्त्रस्य ग्रन्थः

2) प्राकृतभाषायाः व्याकरणम् -

3) अभिधानचिन्तामणिः - कोषग्रन्थः

4) मालवविजयः - जयसिंहः

5) सरस्वतीकण्ठाभरणम् - भोजराजः

Scanned with OKEN Scanner

SHIKSHAN SAGAR
(શિક્ષણ સાગર)
એપ્લીકેશન ની વિશેષતા

આ એપ્લીકેશન મુખ્ય ત્રણ વિભાગમાં વહેચવામાં આવી છે .

૧. ટીચર ૨. વિદ્યાર્થી
૩. ટીચર હેલ્પ ડેસ્ક

ટીચર – ઓનલાઈન હાજરી , MDM હાજરી , SAS ગુજરાત , ગુણોત્સવ પોર્ટલ , જ્ઞાનકુંજ પ્રોજેક્ટ , GSHALA લોગીન , આધાર ડાયઝ એન્ટ્રી , શિષ્યવૃત્તિ ઓનલાઈન હાજરી , ખેલ મહાકુંભ એન્ટ્રી , ઈન્સ્પાયર એવોર્ડ એન્ટ્રી , CPF ચેક કરો , ઓનલાઈન PLI – LIC ભરો .

અમારા શિક્ષણ સાગર વોટ્સઅપ ગ્રુપમાં જોઈન થાઓ.

શિક્ષણ સાગર
JOIN GROUP

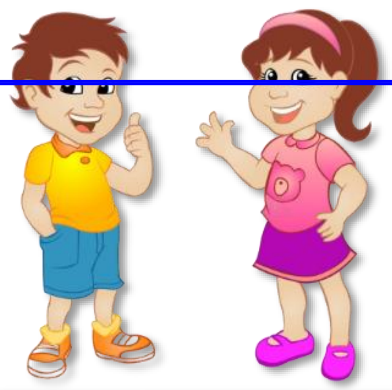

વિદ્યાર્થી – પાઠ્યપુસ્તક , પાઠ આયોજન , શિક્ષક આવૃત્તિ , સ્વ અધ્યયનપોથી , ઓનલાઈન MCQ , યુનિટ ટેસ્ટ , એકમનું સ્વાધ્યાય , MP3 કાવ્ય , અધ્યયન નિષ્પતી , અધ્યયન નિષ્પતી આધારિત પ્રશ્નો , સંદર્ભ સાહિત્ય અને આ બધું પાઠ વાઈઝ

ટીચર હેલ્પ ડેસ્ક – શિક્ષક ઉપયોગી મટેરિયલ્સ , તમારું બનાવેલું મટેરિયલ્સ અમને આપો , તમારે જે મટેરિયલ્સ જોઈએ તે અમને કહો , મૂંઝવણ અને માર્ગદર્શન .

અમારા શિક્ષણ સાગર એપ્લિકેશન પ્લે-સ્ટોર માંથી ડાઉનલોડ કરો.

JOIN
શિક્ષણ સાગર
APPLICATION